

PROF. DR SAŠA MIJALKOVIĆ*
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
PROF. DR GORAN MILOŠEVIĆ
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

KORELACIJA EKONOMSKE, KORPORATIVNE I NACIONALNE BEZBEDNOSTI**

Sažetak: *Ekonomske odnose koji vladaju u procesu proizvodnje i raspodele spadaju u red najvažnijih društvenih odnosa, jer određuju društveno i političko uređenje zemlje, kvalitet života stanovništva, stepen razvoja nacionalnog sistema bezbednosti, te ekonomsku i političku moć zemlje u međunarodnim odnosima. To ih čini bitnom determinantom nacionalne bezbednosti.*

Nacionalni ekonomski sistem je očigledno u funkciji svih ostalih državnih resora i sfera društvenog života. Njegov razvoj i zaštita su vitalni nacionalni prioriteti i interesi svake moderne države koja teži ekonomskoj stabilnosti, samostalnosti i bezbednosti. Stoga se nacionalna privreda štiti od disfunkcije, stagnacije i regresije, kao i od svih ugrožavanja koja su uperena protiv društvenih odnosa u procesu proizvodnje i raspodele. To se postiže nacionalnom ekonomskom politikom i kaznenim zakonodavstvom koje, kao integralne komponente nacionalne bezbednosne politike, sprovode specijalizovani državni organi. Istovremeno, zaštita imovine, poslovanja i zaposlenih u sektoru privrede u nadležnosti je specijalizovanih državnih i nedržavnih subjekata bezbednosti koji čine sektor tzv. korporativne bezbednosti.

U radu je učinjen osvrt na razvoj teorijske misli i prakse ekonomske bezbednosti, kao i na odnos ekonomske, korporativne i nacionalne bezbednosti. Posebna pažnja posvećena je rizicima i pretnjama ekonomskoj i korporativnoj bezbednosti, te njihovim efektima po nacionalnu bezbednost. Najzad, prikazan je predlog mera za unapređenje ekonomske i korporativne bezbednosti.

Ključne reči: *nacionalna privreda, ekonomska bezbednost, korporativna bezbednost, rizici i pretnje ekonomskoj i korporativnoj bezbednosti, nacionalna bezbednost*

JEL klasifikacija: F51, H56

* E-mail: mijalkovics@yahoo.com

** Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta pod nazivom „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija“. Projekat finansira Ministarstvo nauke Republike Srbije, pod brojem 179045.

1. Uvod

Nacionalna bezbednost je najstariji koncept bezbednosti, prema kojem je u fokusu bezbednosti država, odnosno njen „opstanak“, vitalne vrednosti (suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost, opstanak države, nacionalno jedinstvo i nacionalna ekonomija) i državni interesi u spoljnoj politici koji se štite od direktnih pretnji koje dolaze od drugih država. Primarno sredstvo (samo) zaštite država je njihova „snaga“, koja se generalno svodi na vojnu, a potom i na ekonomsku moć. Zbog toga se ovaj koncept naziva i *državocentričnim* pristupom bezbednosti.¹

Savremeno – *prošireno shvatanje nacionalne bezbednosti* podrazumeva sintezu bezbednosti građana i bezbednosti države, ali i doprinos države međunarodnoj i globalnoj bezbednosti. Reč je o stanju nesmetanog ostvarivanja razvoja, uživanja i optimalne zaštićenosti nacionalnih i državnih vrednosti i interesa, koji se dostižu, održavaju i unapređuju funkcijom bezbednosti građana, nacionalnog sistema bezbednosti i nadnacionalnim bezbednosnim mehanizmima, kao i odsustvu (pojedinačnog, grupnog i kolektivnog) straha od njihovog ugrožavanja, te kolektivnom osećaju spokojstva, izvesnosti i kontrola nad razvojem budućih pojava i događaja od značaja za život društva i države. Vrednosti koje se u okviru njega štite su prvenstveno mir, sloboda, prava i bezbednost ljudi i društvenih grupa; kvalitet življenja; nacionalno jedinstvo, dostojanstvo, ponos i identitet; zdrava životna sredina; energetska stabilnost, ekonomski i socijalni prosperitet; informacioni resursi; pravni poredak i vladavina prava; teritorijalni integritet; politička samostalnost i opstanak države i društva. Referentni interesi su u funkciji referentnih vrednosti.²

¹ Tradicionalni koncept nacionalne bezbednosti zasnovan je na *Doktrini o nepovredivosti suvereniteta* koja datira od Augsburškog mira iz 1555. Godine, kojim je vladar dobio pravo da odlučuje o religiji svoje zemlje (*cuius regio, eius religio* – čija je oblast, njegova je i religija). Ovo pravo je potvrđeno i revidirano Praškim mirom 1635. i Vestfalskim mirom 1648. godine, kojim je okončan *Tridesetogodišnji verski rat* u Evropi između katolika i protestanata. Posle toga, evropski vladari su odbijali da priznaju sekularnu vlast Rimokatoličke crkve, zamenjujući sistem papske vlasti iz srednjeg veka geografski i politički odvojenim državama koje nisu priznavale nikakvu višu vlast. Novooslobođenim zemljama data su ista zakonska prava: teritorija pod njihovom isključivom kontrolom, neograničena kontrola u pitanjima domaće politike i *privrede* (unutrašnja suverenost) i sloboda vođenja spoljne politike, *ekonomije* i zaključivanja sporazuma sa drugim državama (spoljna suverenost – nezavisnost). Vidi: J. S. Jr. Nye, *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman, New York, 1999, str. 207; K. J. Holsti, „States and Statehood“, *Perspectives on World Politics* (eds. Little, R. – Smith, M.), Routledge, London–New York, 2006, str. 17-23; A. Heywood, *Political Ideas and Concepts – An Introduction*, MacMilan Press LTD, London, 1994, str. 49.

² O „tranziciji“ koncepta nacionalne bezbednosti opširnije, u: S. Mijalković, „Nacionalna bezbednost – od vestfalskog do posthladnoratovskog koncepta“, *Vojno delo – opštevojni naučno-teorijski časopis*, br. 2, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2009, str. 55-73.

Znači, nacionalni privredni sistem je jedna od vitalnih nacionalnih vrednosti, dok su njegovi zaštita i unapređenje, kao bitne potrebe, koristi i pogodnosti, od posebnog značaja za opstanak nacije – nacionalni interes.

Ovo potvrđuje i činjenica da je, pored vojne moći, ekonomska moć tradicionalna „poluga“ nacionalne bezbednosti i uloge države u međunarodnoj zajednici: ekonomska moć je u znatnoj meri „promenljiva“, pa može lako da se transformiše u vojnu moć – novcem se kupuje oružje, a radna snaga može da se preusmeri iz civilne sfere u vojnu industriju i vojnu službu, pa bogatstvo može da se izjednači sa potencijalom za vojnu mobilizaciju; osim toga, ekonomska moć može da se posmatra i kao ostvariva funkcionalna zamena za vojnu moć, u napadačke i odbrambene svrhe. Ekonomski ratovi, blokade i sankcije vode se u cilju onesposobljavanja privrede protivničke zemlje, a posredno i njenog vojnog potencijala. Takođe, ekonomska moć može dati ogroman doprinos nacionalnoj bezbednosti, tako što u slučaju ekonomskog rata državu čini nepovredivom. Zbog toga se smatralo da je „ekonomska samodovoljnost“ (ekonomska nezavisnost, odnosno postojanje dovoljnih sopstvenih sirovinskih i proizvodnih kapaciteta i dovoljnog sopstvenog tržišta, odnosno nezavisnost ekonomije od uvoza i izvoza), sredstvo uspešne odbrane, tj. nacionalne bezbednosti.³

To je razlog što nacionalna privreda u teoriji i praksi nacionalne bezbednosti ima status „visokog bezbednosnog pitanja“. Posledica toga je i razvoj koncepata ekonomske i korporativne bezbednosti, kao integralnih komponenti nacionalne, ali i ljudske i međunarodne bezbednosti.

2. Ekonomska i korporativna bezbednost kao sektori nacionalne bezbednosti

Nesporno je da je nacionalna ekonomija jedna od vitalnih društvenih i državnih vrednosti: neophodna je za opstanak, razvoj, svakodnevno funkcionisanje i napredak države i društva. Očigledan je njen značaj za socijalnu bezbednost građana i razvoj nacionalnog sistema bezbednosti. Istovremeno, ekonomska moć je jedna od determinanti nacionalne moći kojom se definiše pozicija države na međunarodnoj političko-bezbednosnoj sceni. To, svakako, opravdava činjenicu da je ekonomska politika integralna komponenta politike nacionalne bezbednosti moderne države. Ovakvo je i aktuelno opredeljenje Republike Srbije.⁴

³ B. Møller, „Nacionalna, socijetalna i ljudska bezbednost – Opšta razmatranja sa prikazom balkanskog slučaja“, *Ljudska bezbednost*, br. 1, Fakultet civilne odbrane, Beograd, 2003, str. 44-45.

⁴ Vidi: *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, Beograd, april 2009. godine (sa zvaničnog veb-sajta Vlade Republike Srbije: www.srbija.gov.rs); G. Milošević, S. Mijalković, „Nacionalna ekonomija kao faktor nacionalne bezbednosti – slučaj Srbija“, *Suzbijanje kriminala i evropske integracije*, Kriminalističko-policijska akademija i Hanns Seidel Stiftung, Beograd, 2010, str. 414-423.

Nacionalna ekonomija nije i ne predstavlja prost zbir ekonomskih vrednosti. Njen cilj je: da objasni način na koji društvo donosi odluke o proizvodnji, potrošnji i razmeni dobara; da pruži saznanja i odgovore na pitanja zašto privreda funkcioniše, na koji način funkcioniše, kako privreda reaguje u promenjenim okolnostima, kada reaguje i pod kojim uslovima.⁵

Inače, *privreda zemlje* obuhvata niz delatnosti kojima se ostvaruju proizvodnja i raspodela dobara i vrše usluge neophodne za život ljudi i funkcionisanje društva i države. Proizvodnja je uslov opstanka društva i pokretač kojim se zadovoljavaju ljudske potrebe za dobrima i uslugama koje se neprekidno iznova rađaju i umnožavaju. Polazeći od proizvodnje kao početnog procesa, neizostavno se nameće pitanje ograničenosti ekonomskih resursa. Ograničenost resursa ukazuje na ograničene proizvodne mogućnosti privrede. Ekonomski izbor u uslovima ograničenosti ekonomskih resursa zahteva racionalnu alokaciju, budući da se resursi mogu upotrebiti na alternativne načine. S aspekta nacionalne privrede, alokacija resursa moguća je primenom alternativa: tržišta i državne intervencije.

Cilj proizvodnje je potrošnja, tj. zadovoljenje raznovrsnih ljudskih i društvenih potreba. Raspodela se javlja kao nužni posrednik između proizvodnje i potrošnje, jer se njome određuje količina proizvoda i usluga za zadovoljenje potreba pojedinaca, grupa i zajednica, kao i za nastavljanje i proširivanje procesa proizvodnje. Ona se vrši neposredno i posredno, kroz različite forme razmene i prometa. Tržište je uređen prostor koji su ustanovili ljudi, unutar koga se odvija slobodna razmena roba i usluga.⁶

Odnosi koji vladaju u procesu proizvodnje i raspodele su najvažniji društveni odnosi jer određuju vertikalnu stratifikaciju društva, njegovo društveno i političko uređenje. To je i razlog što se ne prepuštaju stihiji, već se organizovano uređuju i usmeravaju. Tako sistematski uređeni odnosi, koji se zasnivaju nad određenim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju, čine *privredni sistem zemlje*. To je specifičan kompleks institucija i ljudskih odnosa u okviru kojih se koriste deficitni resursi u cilju zadovoljenja raznovrsnih privatnih i društvenih potreba za robama i uslugama. Privredni sistem Srbije zasniva se na društvenoj, državnoj i privatnoj svojini nad sredstvima za proizvodnju.⁷

⁵ G. Milošević, N. Golubović, „Ekonomska aktivnost i društvena struktura – društvena ukorenjenost ekonomske aktivnosti“, *Ekonomске teme*, Ekonomski fakultet, Niš, 2009, str. 70.

⁶ G. Milošević, *Osnovi ekonomije*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007, str. 60.

⁷ Grupa autora, *Ekonomska i poslovna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1994, str. 1209-1210. Prema Ustavu Republike Srbije (čl. 82, „Službeni glasnik RS“, br. 83/2006), ekonomsko uređenje u Republici Srbiji počiva na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi preduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i drugih oblika svojine. Republika Srbija je jedinstveno privredno područje sa jedinstvenim tržištem roba, rada, kapitala i usluga.

S obzirom na pomenuti značaj, društva i države štite nacionalnu privredu od disfunkcije, stagnacije i regresije, kao i od svih ugrožavanja koja su uperena protiv društvenih odnosa u procesu proizvodnje i raspodele. To se postiže nacionalnom ekonomskom politikom, kaznenim zakonodavstvom i mehanizmima korporativne bezbednosti.

Ekonomska politika za predmet interesovanja ima ciljeve privrednog razvoja jedne zemlje, subjekte koji su njegovi nosioci (i čiji je interes ugrađen u ciljeve), kao i instrumentarijum za njihovu realizaciju. Objekat delovanja ekonomske politike, globalno gledano, jeste proces društvene reprodukcije. Njen osnovni cilj su reprodukcija i stalno uvećanje materijalnog bogastva datog društva. Ekonomskom politikom ostvaruju se ekonomski ciljevi, ali ekonomska politika može da posluži ostvarenju i drugih ciljeva. Ti drugi ciljevi, koji se upotrebom ekonomskih instrumenata mogu ostvariti, mogu biti: socijalni, politički, zdravstveni, kulturni, demografski, bezbednosni, i slično. Država zato ne može da ostvari svoju ulogu u sveri ekonomije, ako nisu ostvareni u dovoljnoj meri zahtevi građana i društvene zajednice u drugim sferama potreba.

Nacionalni ekonomski sistem je očigledno u funkciji svih ostalih državnih resora i sfera društvenog života. Zbog toga, a prvenstveno zbog značaja za sistem bezbednosti, razvoj i zaštita privrednog sistema svakako su vitalni nacionalni prioriteti i interesi svake moderne države, koje teže ekonomskoj stabilnosti, samostalnosti i bezbednosti.

Ekonomska bezbednost je zaštićenost ekonomskih potencijala od fizičkog ugrožavanja, kao i odsustvo pretnji koje mogu da ugroze ekonomsku stabilnost i samostalnost.

Ekonomska stabilnost podrazumeva redovno, regularno funkcionisanje ekonomskog sistema, odnosno ostvarivanje željenog i planiranog stanja ekonomskog razvoja, kao i njenu permanentnu zaštićenost i zaštićenost interesa njenih proizvođača i korisnika (potrošača).

Ekonomska samostalnost podrazumeva nacionalnu nezavisnost od stranih ekonomija (uvoza), međunarodnih donacija i pomoći. Reč je o izvesnom stepenu *ekonomske nezavisnosti*, odnosno *samodovoljnosti*, koja je nacionalni interes mnogih zemalja. Naravno, takve težnje ne bi trebalo da prerastu u tzv. *ekonomski nacionalizam (izolacionizam)*, privrednu autokratiju uz odricanje od uvoza i izvoza. To je rizik po nacionalnu bezbednost, s obzirom na potrebe uspostavljanja jedinstvenog međunarodnog ekonomskog poretka u okviru kojeg bi se, po jasno definisanim pravilima, razmenjivali ekonomski resursi i proizvodi. Ovo tim pre što se zna da *ekonomski nerazvijene i zavisne* nacije i države, koje svoje ekonomske potrebe i potrebe stanovništva moraju da zadovolje uvozom, nemaju kapacitete i moć da ravnopravno istupaju u međunarodnim odnosima, poput bogatih i razvijenih zemalja. Stoga su i podložnije ustupcima na pritiske i ucene, što se reflektuje na sve nivoe bezbednosti u državi. Ovo, pre svega, zbog mogućnosti nastupanja *ekonomske krize* čije posledice mogu da budu „katastrofalne“:

„procvat“ nezaposlenosti, siromaštva, gladi, bolesti, socijalnih nemira, međunarodnih konflikata...

Ekonomska bezbednost umnogome je uslovljena nivoom *informacionog razvoja i bezbednosti, tehnološkog razvoja zemlje i energetske bezbednosti*. Mogućnost države da sopstvene energetske potrebe efikasno zadovolji sopstvenim izvorima energije, omogućuje joj i nesmetan ekonomski razvoj, jer je jasno da „ekonomije nema bez energije“. Digitalizacija i automatizacija proizvodnih i energetske postrojenja su očigledna premisa razvoja ekonomske i energetske moći zemlje. I obrnuto: siromašne zemlje nisu u materijalnoj mogućnosti da posvete veću pažnju tehnološkom razvoju, pa su orijentisane ka tradicionalnim tehnikama proizvodnje. Tako bogati postaju još bogatiji, a siromašni još siromašniji, što dodatno povećava jaz između „bogatog severa i zapada“ i „siromašnog juga i istoka“.

Od političko-bezbednosne stabilnosti zemalja ekonomskih izvoznica zavisi i ekonomska bezbednost zemalja uvoznica. Istovremeno, ekonomska zavisnost zemalja može da se zloupotrebi za primenu različitih oblika sile, poput ekonomskih sankcija i političkih uslovljavanja. To dalje ukazuje da su ekonomski nezavisne zemlje istovremeno i ekonomski bezbedne, ali i da od političke veštine vlada neretko zavisi i nacionalna ekonomska bezbednost. Znači, energetska zavisnost reflektuje se na političku moć države, i predstavlja bezbednosnu pretnju državi i građanima, dok ekonomska kriza dovodi do političke krize. Ekonomski faktori u direktnoj su korelaciji sa diplomatijom, a time i sa nacionalnom i međunarodnom bezbednošću: „ekonomsko povezivanje“ zemalja sklapanjem različitih trgovinsko-uslužnih aranžmana jedan je od metoda „povezivanja država i nacija kroz ekonomiju“, što je nesporni garant nacionalne i regionalne, odnosno političke i geopolitičke bezbednosti.

Radi efikasnije zaštite ekonomskih vrednosti, razvijen je sektor tzv. *korporativne bezbednosti*, odnosno bezbednosti privrednih subjekata – korporacija. On obuhvata samostalno ili kombinovano delovanje specijalizovanih službi korporacija i subjekata nedržavnog i državnog sektora bezbednosti u sferama: fizičkog i/ili tehničkog obezbeđenja lica, imovine i poslovanja; bezbednosne (fizičke, tehničke i kontraobaveštajne) zaštite intelektualne svojine i prava koja iz nje proističu, poslovnih i drugih tajnih podataka; protivpožarne i protivdiverzione zaštite; bezbednosti kadrova, materijalno-tehničkih sistema i poslovanja u vanrednim situacijama uzrokovanim ljudskim, prirodnim i tehničko-tehnološkim faktorima; zaštite životne sredine, i drugo.

U zemljama globalnog Severa i Zapada, što uveliko postaje i naša stvarnost, korporativna bezbednost je, pored privatnih vojnih kompanija i istražiteljske – detektivske delatnosti, dominantan podsektor nedržavnog sektora bezbednosti, poznatijeg još i kao „privatna bezbednost“, odnosno „industrija bezbednosti“. Njegova primarna misija je zaštita bezbednosti imovine, poslovanja i zaposlenih u pojedinim privrednim subjektima, kao i pružanje drugih bezbednosnih usluga.

Cilj mehanizama korporativne bezbednosti je najmanje dvostruk: zaštita spopstvenih interesa i unapređenje lične pozicije u domaćem i međunarodnom konkurentnom privrednom okruženju, kao i omogućavanje društvu i državi da zadovolje svoje potrebe.

3. Ekonomska prinuda prema suverenoj državi kao pretnja nacionalnoj ekonomiji i nacionalnoj bezbednosti⁸

Prinuda prema državi je sredstvo koje isključuje njena opredeljenja: ona se ne navodi na željeno ponašanje, nego je na to primorava ili željene postupke umesto nje preduzima prinuditelj. U stvarnosti, prinuda je kombinacija neposrednog fizičkog pritiska s teškim pretnjama, sračunatim na to da subjekte potpuno onesposobe za otpor. Stoga odsečne granice između prinude i dejstva teške pretnje ili kazne – nema. Međunarodnopravna zabrana primene sile u međunarodnim odnosima ne podrazumeva da primene sile nema. Kao politika sile, ona je konstanta međunarodnih odnosa, što je doprinelo razvoju brojnih koncepata međunarodne bezbednosti.⁹ Prinuda može da bude vojna, politička i ekonomska.

Mere ekonomske prinude podrazumevaju da jedna ili više zemalja, odnosno međunarodne organizacije zastrašuju zemlju ili grupu zemalja, stavljanjem do znanja da će im zabraniti uvoz robe, usluga, prava i kapitala, njihov izvoz ili i jedno i drugo, odnosno onemogućiti raspolaganje njihovim sredstvima u inostranstvu (*ekonomski pritisci*) ili izriču i sprovode mere zabrane uvoza i/ili izvoza i raspolaganja imovinom u inostranstvu (*ekonomske sankcije*), kako bi se one kroz moguće ili stvarne ekonomske štete i osiromašenje prinudile na političke ustupke koji se od njih zahtevaju.

Ekonomske pritisci se manifestuju kao pretnja i politika uslovljavanja – ucešnjavanje i iznuđivanje. S tim u vezi, državi i njenim privrednim subjektima otežava se saradnja, usložnjavaju i otežavaju uslovi pod kojima može da učestvuje u međunarodnoj privredi, otežava joj se dobijanje finansijskih povlastica ili kredita kod međunarodnih finansijskih institucija, otkazuju se zaključeni ugovori,

⁸ Uvođenje ekonomskih sankcija 1992. godine našoj zemlji imalo je za rezultat niz negativnih posledica na privredu zemlje: u prvim mesecima nakon uvođenja sankcija našoj zemlji, kao njihova direktna posledica, došlo je do pada industrijske proizvodnje za 40%. Zvanična i registrovana spoljna trgovina pala je na nivo od 10 do 15 odsto u odnosu na nivo od pre 1992. godine. Spoljna trgovina svela se na humanitarnu pomoć i individualne slučajeve uvoza hrane. Ostalo je prepušteno kršiocima sankcija i crnom tržištu. Gubitak stranih tržišta i gubitak tržišta bivših republika prouzrokovali su ogroman gubitak za Srbiju. Društveni proizvod po glavi stanovnika 1993. godine bio je ispod 700 američkih dolara, odnosno iznosio je samo 30% vrednosti društvenog proizvoda iz 1989. godine.

⁹ V. Dimitrijević, R. Stojanović, *Osnovi teorije međunarodnih odnosa*, Službeni list SFRJ, Beograd, 1977, str. 256; S. Mijalković, „Bezbedenost države i koncepti međunarodne bezbednosti“, *Defendologija*, br. 25–26, Defendologija centar za bezbednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, 2009, str. 69-83.

nude štetni ugovori, zahtevaju se posebne, dodatne i neuobičajene garancije za obezbeđivanje izvršenja ugovora, zamrzavaju joj se sredstva i imovina u inostranstvu, ograničava se režim vazdušnog i vodenog saobraćaja i transporta.

Ekonomске sankcije se najčešće manifestuju kao: *embargo*, kada se zemlji onemogućava uvoz; *bojkot*, kada se zemlji onemogućava izvoz i *ekonomska blokada*, u slučajevima istovremene primene mera embarga i bojkota.

Mere međunarodne ekonomske prinude u žargonu se nazivaju embargom. *Embargo* u najširem smislu predstavlja zabranu, a u međunarodnim odnosima predstavlja zabranu plovidbe i trgovine s određenom zemljom ili zemljama. Može da bude civilni i agresivni. Civilni embargo je naredba kojom određena država zabranjuje plovidbu brodovima koji plove pod njenom zastavom da pristaju u određena inostrana pristaništa i obavljaju trgovinu sa datom zemljom. Agresivnim se, međutim, smatra embargo kad se faktički sprovodi ekonomska blokada određene zemlje i kada se pristup u strana pristaništa ne sprečava samo građanskom disciplinom državljana određene zemlje, nego i pripadnicima drugih zastava sprečava pristup u određena pristaništa.¹⁰

Posledice ekonomskih pritisaka i sankcija često su pogubne po ekonomski sistem zemlje (pad proizvodnje, zastarevanje proizvodne tehnologije, gubljenje poslovnih aranžmana u inostranstvu i strateških inopartnera, nemogućnost nabavke proizvodnih sirovina i prodaje proizvoda, veštačko stvaranje ekonomske zavisnosti), a posredno i po kvalitet života u zemlji (pad društvenog proizvoda i bruto nacionalnog dohotka, siromaštvo, nezaposlenost), vojnu i odbrambenu moć zemlje, unutrašnju bezbednost (socijalni nemiri, pritisci na vladu, porast i internacionalizacija kriminala), i tako dalje.

Ekonomska prinuda je posledica zloupotreba mehanizama političke moći, odlučivanja i uticaja prema ciljnoj državi radi postizanja ciljeva onog ko pritiske vrši ili ih podstiče. Najčešće se preduzimaju da bi se iznudile političke odluke i stavovi o potrebama i načinima rešavanja važnog unutrašnjeg ili međunarodnog bezbednosnog pitanja, odnosno dobijanja određenih političkih ustupaka (u smislu političkih promena državnog uređenja, politike ili vlade, ispunjenja konkretnih zahteva) pokoravanjem rukovodstva države tzv. politikom zastrašivanja i uslovljavanja.

Sprovode se *neposredno* ili *posredno*. Neposredno, sprovode ih države ili savezi država koji za to imaju „kapacitete“, odnosno političku moć koju crpu iz vojne i ekonomske moći. Posredno, sprovode ih slabije države koje se „zbog skromnih kapaciteta kriju“ iza jačih država ili saveza država kojima pripadaju. Slično, međunarodne organizacije se često instrumentalizuju, kontrolišu i zloupotrebljavaju za vršenje pritisaka prema pojedinim državama.

Najčešće im prethode javne izjave, pretnje, upozorenja i uslovljavanja, saveti i uputstva visokih zvaničnika država, međunarodnih organizacija, međunarodnih misija, pregovaračkih i posmatračkih tela na javnim forumima, debatama,

¹⁰ Grupa autora, *Mala politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1966, str. 287.

sastancima, zasedanjima skupštinskih tela međunarodnih organizacija, diplomatskim sastancima koja su, neretko, medijski praćena. Tako se, na „elegantan i ućtiv način, otvoreno ili u simboličnoj formi“, odašilju poruke koje imaju efekte političkih i ekonomskih pritisaka.

Za „legalizovanje“ ekonomske prinude, odnosno za njihovo prikazivanje kao legalnih metoda, čak i mera koje su za ciljnu državu korisne jer joj pomažu da reši unutrašnje probleme, koriste se tzv. *dvojaki standardi*. Oni se ogledaju u različitom tumačenju normi međunarodnog prava i različitom reagovanju na istovetne slučajeve iz bezbednosne prakse različitih država.

Sa gledišta prinuđivača, prinuda je uspela ako posle izvesnog vremena suprotna strana, u suštini nepromenjena, pristane na zahteve koje u početku nije prihvatila. Ako to nije moguće, prinuđivač će nastojati da kod prinuđenog izazove takve promene, koje će izbaciti na površinu njegove odlučioce koji su spremni da mu popuste.¹¹

Nerado se sećamo primera iz skorije istorije (1992–1995) u kojem je Savezna Republika Jugoslavija bila žrtva najbeskrupuloznijih ekonomskih sankcija koje su umnogome i dugoročno unazadile privredu i standard života u zemlji. Posle promene vlasti u Srbiji 2000. godine, naš iznureni i osiromašeni ekonomski sistem se kroz proces privatizacije našao na udaru kompanija i investitora iz zemalja koje su prema Srbiji primenjivale mere ekonomske prinude i oružane agresije.

4. Ekonomski kriminal kao pretnja nacionalnoj ekonomiji i bezbednosti

Ekonomski kriminal obuhvata kriminalna ponašanja i delatnosti koje nastaju u ekonomskim odnosima i u vezi sa tim odnosima u privrednoj i vanprivrednoj delatnosti, usmereni su protiv ekonomskog sistema bez obzira na zastupljene oblike svojine, i kao takvi inkriminirani su krivičnim zakonodavstvom.¹² Reč je o sve značajnijem sektoru organizovanog kriminala.

Nelegalno akumulirana ekonomska moć je snažna poluga širenja uticaja u svim sferama društvenog života, naročito za ostvarivanje kriminalnih ciljeva infiltracijom u legalne ekonomske tokove.¹³ To savremeni ekonomski kriminal čini izuzetno destruktivnim, što potvrđuju i njegova osnovna obeležja: uporedno korišćenje kriminalnih i legalnih metoda u ekonomskim odnosima radi ostvarivanja kriminalnih ciljeva; postojanje kriminalnih organizacionih modela koji mogu da budu ustrojeni prema funkcionalnom i tržišnom principu, gradeći kriminalne mreže prilagođene potrebama delovanja na kriminalnom tržištu i u

¹¹ V. Dimitrijević, R. Stojanović, ibidem

¹² M. Bošković, *Kriminalistika metodika*, Policijska akademija, Beograd, 2005, str. 285.

¹³ G. Milošević, „Evazija poreza“, *Nauka – bezbednost – policija*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, br. 2, 2006, str. 67.

legalnim ekonomskim tokovima; evolucija kriminalnih metoda koje su doprinele njihovoj sofisticiranosti, kroz korišćenje ekspertskih znanja u kriminalnim operacijama; profitna orijentacija u realizaciji kontinuirane legalne i ilegalne ekonomske delatnosti; prilagodljivost potrebama legalnih i ilegalnih tržišta; pronalazjenje novih profitabilnih oblasti u privredno-finansijskom poslovanju koje su pogodne za kriminalnu eksploataciju; masovnost i raznovrsnost pojava oblika, prilagodljivost tendencijama u „ekonomskom“ zakonodavstvu i modelima delovanja nadležnih državnih organa u suzbijanju organizovanog ekonomskog kriminala; prikrivenost delovanja („oreol“ uspešnih poslovnih ljudi sa dobrim kontaktima u politici, sportu, državnim organima, političkim partijama, medijima, i sl.) i težnja za sticanje ekonomske i političke moći i uticaja na društvene tokove radi ličnih kriminalnih ciljeva.¹⁴

Savremene kriminalne organizacije su profitno orijentisane i tržišno ustrojene, što im, uz kombinaciju kriminalnih metoda i metoda savremenih poslovnih organizacija, omogućava profesionalnost i efikasnost u delovanju. Evidentan je prodor organizovanog kriminala u ekonomske aktivnosti, odnosno vršenje krivičnih dela ekonomskog kriminala sa elementima organizovanosti. Prodor u legalne ekonomske tokove omogućava „učenje“ i zloupotrebu tehnika savremenog poslovanja, doprinosi sofisticiranosti delovanja i širenja sfera uticaja. Ekonomska moć organizovanog kriminala koristi se za sticanje političke moći, a politička moć se povratno koristi za ostvarivanje kriminalnih ciljeva. Tako ekonomski kriminal postaje pretnja nacionalnoj i međunarodnoj bezbednosti. S njegovom internacionalizacijom, posledice su sve štetnije, jer se brzo prilagođava uslovima međunarodnog ekonomskog okruženja. To mu pruža pogodnosti pristupa svetskim finansijskim tokovima, različitim kriminalnim tržištima, ošor finansijskim centrima i stvara mogućnosti za procenu sopstvenog rizika od krivičnog gonjenja za pojedine kategorije učinjenih ili planiranih zločina.¹⁵

„Prljavi novac“ omogućava uključivanje kriminalnih organizacija u legalne ekonomske aktivnosti i korupciju organa vlasti. Time se prikrivaju kriminalna delatnost i priroda, poreklo i postojanje nelegalno stečenih sredstava, tj. omogućava se nesmetano korišćenje kriminalnog profita. Posledica toga je ugrožavanje ekonomskog sistema i tržišne konkurencije, te uticaj na ekonomske, političke i društvene tokove na nacionalnom i međunarodnom planu. Korišćenjem legalnih poslovnih struktura i prihvatanjem pravila ponašanja u poslovnom svetu, struktura kriminalnih organizacija postaje slična strukturi legalnih poslovnih subjekata. Neretko su legalne poslovne organizacije pod pritiskom konkurencije iz podzemlja, usled čega bivaju prinuđene da koriste nelegalne metode. Reč je o

¹⁴ Vidi: L. Paoli, „The Banco Ambrosiano Case: An Investigation into the Underestimation of the Relations Between Organized and Economic Crime“, *Crime, Law and Social Change*, No. 23, Springer, Netherlands, 1995, str. 345-364.

¹⁵ L. I. Shelly, „Transnational Organized Crime: An Imminent Threat to the Nation-State“, *Columbia Journal of International Affairs*, No. 48, Columbia University, New York, 1995, str. 464.

fenomenu simbioze organizovanog kriminala sa kriminalom „belog okovratnika“ i „kriminalnih korporacija“.¹⁶

Ekonomski kriminal je pretnja mnogim zemljama koje privatizacijom sprovode privredne reforme. Kriminalne organizacije su sposobne da iz aukcija izbace legitimne kupce preduzeća u državnom vlasništvu, jer nude više (*prljavog*) novca i koriste ucene, nasilje i korupciju. Otkupom preduzeća kriminalci povećavaju svoj potencijal za dodatne kriminalne aktivnosti i korupciju, a zemlji uskraćuju legitimno tržišno zasnovano preduzeće koje plaća poreze.

Prihodi od ekonomskog kriminala vešto se provlače kroz nacionalne i međunarodne finansijske sisteme, koje efikasno urušavaju. Posebno su značajne ekonomske i socijalne konsekvence u zemljama u tranziciji. Njihova tržišta su najčešće mala i podložnija poremećajima koji mogu da nastanu usled kriminalnih aktivnosti. Ranjivost im je izraženija zbog: nedovoljno izgrađenih institucija ekonomsko-finansijskog sistema; neznanja finansijskih institucija da primene mere za identifikovanje i sprečavanje prikrivanja porekla i ulaganja kriminalnog profita; malog stepena implementacije mera za suzbijanje organizovanog kriminala ili njihove nedovoljne, odnosno selektivne implementacije; neefikasnih kazni, uključujući odredbe o konfiskaciji nezakonito stečenih prihoda koje se teško sprovode, i niskog stepena obučenosti i stručnosti organa nadležnih za suzbijanje ekonomskog kriminala, koji često nisu dovoljno razvijeni.¹⁷

Ekonomski kriminal generiše još više kriminala i korupcije, povećavajući stepen korišćenja mita na „ključnim kapijama sistema“, kao što su radnici i uprava finansijskih institucija, pravnici i računovođe, zakonodavstvo, agencije za implementaciju zakona, supervizijske institucije, policijske vlasti, tužioci i sudovi. Negativno utiče na finansijsku bezbednost zemlje i stabilnost finansijskih institucija, prvenstveno bankarskog sektora, firmi za hartije od vrednosti, osiguravajućih društava i firmi za investicioni menadžment. Gubitak profitabilnog poslovanja; problemi s likvidnošću kroz povlačenje sredstava; prekidanje korespondentnih bankarskih opcija; troškovi istraživanja problema; oduzimanje sredstava i kažnjavanje; gubici kod zajmova; smanjenje ukupne vrednosti akcija finansijskih institucija; ugrožena reputacija u pogledu poslovne prakse, gubitak poverenja u integritet institucije i prestanak poslovanja, samo su neke od njegovih posledica.¹⁸

¹⁶ G. Bošković, „Organizovani kriminalitet i legalno poslovanje“, *Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite*, Policijska akademija, Beograd, 2005, str. 596.

¹⁷ B. L. Bartlett, „Negative Effects of Money Laundering on Economic Development“, *Economic Research Report for Asian Development Bank*, Asian Development Bank, Manila, 2002, str. 31.

¹⁸ R. Bosworth-Davis, „Living with the Law: A Survey of Money Laundering Reporting Officers and Their Attitudes towards the Money Laundering Regulations“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 1, No.3, Emerald Group Publishing Limited, Bingley UK, 1998, str. 257-262.

Korišćenjem poslovnih subjekata koji izgledaju legitimno i navodno se bave legalnim poslovanjem (tzv. *fasadne kompanije* – nisu aktivne i ne nalaze se na adresi na kojoj su registrovane), mešaju se ilegalna i legalna sredstva kako bi se „maskirali“ prihodi koji su dobijeni na nezakonit način. „Priljav novac“ se koristi za subvencioniranje proizvoda i usluga, čak i po cenama koje su niže od tržišnih. Njihov jedini cilj je da očuvaju, zaštite i legalizuju nezakonita sredstva, a ne da proizvode s profitom. Posledice su da legitimna preduzeća teško mogu da im budu konkurentna. Istovremeno, kriminalni profit se koristi za kontrolisanje celih industrija ili sektora privrede određenih zemalja, što povećava monetarnu i ekonomsku nestabilnost zemalja. Prodor organizovanog kriminala u legalne finansijske tokove omogućava njihovo korišćenje za izbegavanje plaćanja poreza, čime se zemlji uskraćuju prihodi i pričinjava materijalna šteta.

Reputacija nekih zemalja da su utočišta za organizovani kriminal i pranje novca, uslovljava znatne negativne posledice po njihov razvoj. Strane finansijske institucije mogu da ograniče svoje transakcije s njihovim institucijama, mogu da podvrgnu te transakcije dodatnom oprezu ili mogu da prekinu ekonomske odnose. Čak i legalna preduzeća i poslovni poduhvati iz tih zemalja mogu da trpe zbog smanjene dostupnosti svetskim tržištima ili dostupnosti po višoj ceni zbog dodatnog stepena opreza u odnosu na njihovo vlasništvo, organizaciju ili sisteme kontrole. Svaka zemlja koja je poznata po tome da ne preduzima mere za suzbijanje organizovanog ekonomskog kriminala teže će privući strane investitore, a i podrška stranih vlada verovatno će biti ozbiljno ograničena.¹⁹

Generalno, negativni efekti ekonomskog kriminala najčešće se ispoljavaju kroz: povećanje stepena kriminala i korupcije u društvu; nepoštenu konkurenciju legalnim privrednim subjektima, što dovodi do njihovog slabljenja; smanjenje poreskih prihoda usled kretanja novca nelegalnim finansijskim tokovima; narušenu reputaciju zemlje u međunarodnim okvirima; slabljenje finansijskih institucija i rušenje njihovog kredibiliteta; kompromitovanu ekonomiju i privatni sektor i oštećene napore vezane za privatizaciju.²⁰

Najzastupljenije aktivnosti u oblasti ekonomskog kriminala u našoj zemlji odnose se na nesavestan rad u privrednom poslovanju, zloupotrebu ovlašćenja u privredi, nedozvoljenu trgovinu, poresku utaju, zloupotrebu službenog položaja, nesavestan rad u službi, falsifikovanje službene isprave, proneveru, primanje mita, davanje mita, korupciju u organima uprave, u javnim nabavkama, u postupku privatizacije, i druga krivična dela protiv privrede i službene dužnosti.

¹⁹ Vidi: N. Courakis, „Financial Crime Today: Greece as a European Case Study“, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9(2), Springer, Netherlands, Summer, 2001, str. 212.

²⁰ Uporedi sa: G. Bošković, „Efekti prodora organizovanog kriminala u legalne ekonomske tokove“, *Revija za bezbednost*, br. 7, Centar za bezbednosne studije, Beograd, 2008, str. 38.

U Srbiji je ekonomski kriminal veoma razvijen, najisplativiji i najmanje rizičan vid kriminala.²¹

5. Ugrožavanje korporativne bezbednosti i efekti po nacionalnu bezbednost

Zbog značaja za funkcionisanje države i društva, kao i zbog svoje nominalne i upotrebne vrednosti, ekonomski potencijali svake zemlje su „poželjna i primamljiva“ meta mnogih nosilaca ugrožavanja bezbednosti. I pored razvijene arhitekture nacionalnih sistema bezbednosti i sektora za bezbednost ekonomskih sistema, njihova glomaznost i prostorna rasprostranjenost, bez mogućnosti apsolutnog fizičko-tehničkog nadzora i kontrole, čini ih „lakom metom“. Ugrožavanja i disfunkcije ekonomskog sistema su različite, kao i njihove primarne i sekundarne štetne posledice. Načelno, mogu da se podele na ona koja nastaju unutar sistema (*unutrašnja*), na ona koja dolaze spolja (*spoljna*) i na ugrožavanja kombinovanog porekla (*kombinovana*).

Od bezbednosnih pretnji unutrašnjeg porekla najzastupljenije su materijalne štete, oštećenja i disfunkcije koje nastaju slučajno, usled nerada i nemara zaposlenih, odgovornih i rukovodećih lica. Svakako da su opasnija ugrožavanja koja su produkt svesnog i namernog delovanja ljudskog faktora. Njihov opseg je veliki, od krađa radne opreme i materijala, preko raznih (pomenutih) oblika ekonomskog kriminala, do sabotaža, kao oblika političkog kriminala.

Spoljna ugrožavanja ekonomskih sistema takođe su različita. Najzastupljenija su, svakako, ona iz sfere tzv. imovinskog kriminala (protivpravno otuđenje sirovina i proizvoda), ali nije nepoznato ni ugrožavanje političkim kriminalom. U tom smislu, u svetu je poznat fenomen tzv. ekonomskog terorizma / diverzije, kojima se ugrožavaju ekonomsko-energetski kapaciteti država na kopnu, moru i u vazduhu. Nisu zanemarivi ni slučajevi piratstva na moru koji mogu da budu lukrativno i politički motivisani, kao ni napadi na personal koji je angažovan u ekonomsko-energetskom sektoru. Efekte ugrožavanja ekonomskih subjekata prilikom oružane agresije ili oružane intervencije nije ni potrebno komentarisati. Ovo naročito u slučajevima postmodernih oružanih agresija za koje se sa sigurnošću može reći da su „naftno i ekonomski motivisane“²², odnosno da su plod imperijalnih „geopetrolnih“ ambicija koje se ostvaruju lukavo osmišljenim humanitarnim intervencionizmom.

²¹ Opširnije u: G. Bošković, *Metodi suzbijanja organizovanog kriminaliteta u oblasti privredno-finansijskog poslovanja* (doktorska disertacija), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2007, str. 133-158.

²² Savremeni ratovi su i „energetski motivisani“ i vode se zbog zaposedanja izvora nafte i prirodnog gasa. A. Vondra, W. M. Martin, „Introduction to Energy & Security“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005, str. 8; vidi i: P. M. Galoa, *Krv petrola – Bosna*, Naš dom, Beograd, 1996.

Veći deo ovih vidova i oblika ugrožavanja energetskog sistema može da ima i kombinovano poreklo. Među njima se, svakako, izdvajaju različiti vidovi kompjuterskog i drugih formi visokotehnološkog kriminala: neovlašćeni upad u informacioni sistem ekonomskih subjekata; kopiranje, preinačavanje, fizička krađa ili uništavanje poslovnih podataka; namerno izazivanje disfunkcije ekonomskih subjekata; industrijska špijunaža; preusmeravanje finansijskih sredstava na privatne račune; navođenje određenih parametara ekonomskih subjekata na „samouništavanje“; izvođenje kopjuterskih sabotaza, diverzija i terorističkih napada, i mnogi drugi. Takođe, nije retko ni ugrožavanje ekonomskih proizvoda u saobraćaju, prilikom njihovog transportovanja.

Najzad, valja naglasiti i to da do ugrožavanja ekonomskih subjekata dolazi i usled prirodnih katastrofa i elementarnih nepogoda (zemljotresi, poplave, klizišta i sl.) i tehničko-tehnoloških akcidenata (požari, eksplozije, havarije), kada posledice po bezbednost ljudi, odnosno po energetsku, ekonomsku, ekološku, nacionalnu, pa i međunarodnu bezbednost, mogu da budu nesagledive.

Posledice ugrožavanja ekonomskog sistema su različite po obliku i intenzitetu, pa ih je i besmisleno nabrajati i opisivati. Iz aspekta nacionalne bezbednosti, prigodna je njihova podela prema značaju štetnih efekata na primarne, sekundarne i tercijalne.

Primarne posledice odnose se na materijalnu štetu nastalu na samim ekonomskim sistemima i podsistemima, na njihovu tehničku disfunkcionalnost, kao i na ugrožavanje zdravlja i bezbednosti na radu.

Sekundarne posledice odnose se na sve posledice koje nastaju kao efekti nastupelih primarnih posledica a ogledaju se, pre svega, u degradaciji životne sredine, ugrožavanju života i zdravlja ljudi u većem obimu i na većem prostoru, ugrožavanju kvaliteta života, disfunkciji pojedinih sektora privrede i državnog sistema, potencijalnom ugrožavanju spoljnopolitičke bezbednosti zemlje...

Najzad, *tercijalne posledice* su najčešće materijalno-finansijskog karaktera, odnosno troškovi sanacije nastupelih primarnih i sekundarnih posledica.

Posebni vidovi ugrožavanja ekonomske bezbednosti manifestuju se kao neadekvatna, pogrešna, pa i zlonamerna ekonomska politika na međunarodnom i unutrašnjem planu. Reč je o zloupotrebama u međunarodnoj trgovini, ekonomskom uslovljavanju, učenama i pritiscima, ekonomskim sankcijama, neokolonijskim strategijama velikih sila na međunarodnom, odnosno nedostupnosti ili ograničene fizičke dostupnosti ekonomskih sirovina i proizvoda građanima i pravnim licima, te visokih cena na nacionalnom nivou.

Istovremeno, kontrolom ekonomskog sektora može da se sprovedi teror nad stanovništvom, odnosno da se manipuliše građanima, pa i državama i međunarodnom zajednicom. Ovakvu praksu uveliko sprovodi rukovodstvo samoproklamovane nelegalne „Republike Kosovo“.

6. Zaključak

Značaj ekonomskog sistema za nacionalnu bezbednost je nesporan: višak vrednosti koji se stvara u procesu proizvodnje neophodan je za organizovanje i funkcionisanje državnog aparata, pre svega nacionalnog sistema bezbednosti koji je jedan od najvećih budžetskih korisnika. Po ekonomskoj moći zemlje meri se i njena moć u međunarodnim odnosima, jer direktno uslovljava vojnu i političku moć. Siromašne zemlje su „slabi“, a bogate zemlje „jaki“ igrači na međunarodnoj sceni. Stoga je i nesporo da je ekonomska moć bitna determinanta nacionalne bezbednosti.

Ovo, ali i kontinuirana potencijalna ugroženost nacionalne ekonomije (prirodnim pojavama, tehničko-tehnološkim akcidentima i destruktivnim ljudskim ponašanjem i delovanjem drugih država ili međunarodnih organizacija), uslovalo je „sekjuritizaciju“ ekonomskog sistema u teoriji i praksi nacionalne bezbednosti. Pri tome su održanje, unapređenje, razvoj i zaštita ekonomije neki od prioriternih i konstantnih nacionalnih interesa. Ova vitalna nacionalna vrednost je i u nedvosmislenoj korelaciji sa socijalnim, ekološkim, odbrambenim i uopšte sektorom nacionalne i međunarodne politike i bezbednosti. To, svakako, opravdava razvoj teorijske misli i prakse *ekonomske i korporativne bezbednosti*.

Značaj ekonomskog sistema zemlje, ali i njegoa ranjivost, opravdavaju potrebe konstantne posebne zaštite. Osim zaštite ekonomskih resursa i omogućavanja privrednog i nacionalnog prosperiteta, pozitivni efekti suprotstavljanja ekonomskom kriminalu ogledaju se i u sprečavanju i suzbijanju umreženih vidova kriminala i korupcije, u unapređenju stabilnosti finansijskih institucija i tržišta, pozitivnom ekonomskom razvoju i reputaciji u svetskoj zajednici, unapređenju tehnika upravljanja rizikom za finansijske institucije i povećanju stepena integriteta tržišta. Prevazilaženje ovih izazova nacionalne bezbednosti zahteva veći stepen koordinacije i saradnje policije, bankarskih sistema, carine, specijalizovanih tela za sprečavanje pranja novca, deviznog inspektorata, finansijske policije, tržišne inspekcije i drugih subjekata bezbednosti.

Neophodno je razviti i integralne sektore bezbednosti ekonomskih sistema i podsistema, koji će se zasnivati na kombinovanoj primeni tradicionalnih mera fizičkog, tehničkog, protivpožarnog i protivdiverzionog obezbeđenja, ali i savremenih metoda kriminalističke, elektronske, satelitske i kontraobaveštajne zaštite. Pre toga, potrebno je usvojiti zakonske i podzakonske propise kojim bi se definisale organizacione i funkcionalne determinante nedržavnog sektora bezbednosti.

Istovremeno, neophodno je razviti metodologiju i softvere za efikasnu analizu bezbednosnih rizika i pretnji unutar i izvan ekonomskih subjekata, ali i saradnju unutrašnjeg sektora za bezbednost ekonomskih podsistema sa subjektima nacionalnog sistema bezbednosti, relevantnim naučnoistraživačkim insti-

tucijama, lokalnom zajednicom i sa međunarodnim specijalizovanim institucijama i organizacijama.

Najzad, poseban značaj u zaštiti i unapređenju ekonomskog sistema ima bezbednosna kultura, i to kako zaposlenih (profesionalna), tako i građana (masovna bezbednosna kultura), ali i države (kultura nacionalne bezbednosti).

Literatura

- Bartlett, B. L.: „Negative Effects of Money Laundering on Economic Development“, *Economic Research Report for Asian Development Bank*, Asian Development Bank, Manila, 2002.
- Bošković, G.: „Organizovani kriminalitet i legalno poslovanje“, *Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite*, Policijska akademija, Beograd, 2005.
- Bošković, M.: *Kriminalistika metodika*, Policijska akademija, Beograd, 2005.
- Bosworth-Davis, R.: „Living with the Law: A Survey of Money Laundering Reporting Officers and Their Attitudes towards the Money Laundering Regulations“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 1, No. 3, Emerald Group Publishing Limited, Bingley UK, 1998.
- Dimitrijević, V. – Stojanović, R.: *Osnovi teorije međunarodnih odnosa*, Službeni list SFRJ, Beograd, 1977.
- Galoa, P. M.: *Krv petrola – Bosna*, Naš dom, Beograd, 1996.
- Grupa autora: *Ekonomska i poslovna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1994.
- Grupa autora: *Mala politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1966.
- Heywood, A.: *Political Ideas and Concepts – An Introduction*, MacMilan Press LTD, London, 1994.
- Holsti, K. J.: „States and Statehood“, *Perspectives on World Politics* (eds. Little, R.; Smith, M.), Routledge, London – New York, 2006.
- Mijalković, S.: „Bezbednost države i koncepti međunarodne bezbednosti“, *Defendologija*, br. 25–26, Defendologija centar za bezbednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, 2009.
- Mijalković, S.: „Nacionalna bezbednost – od vestfalskog do posthladnoratovskog koncepta“, *Vojno delo – opštevojni naučno-teorijski časopis*, br. 2, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2009.
- Milošević, G. – Golubović N.: „Ekonomska aktivnost i društvena struktura – „društvena ukorenjenost“ ekonomske aktivnosti“, *Ekonomске teme*, Ekonomski fakultet, Niš, 2009.

- Milošević, G. – Mijalković, S.: „Nacionalna ekonomija kao faktor nacionalne bezbednosti – slučaj Srbija“, *Suzbijanje kriminala i evropske integracije*, Kriminalističko-policijska akademija i Hanns Seidel Stiftung, Beograd, 2010.
- Milošević, G. „Evazija poreza“, *Nauka – bezbednost - policija*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, br. 2, 2006.
- Milošević, G.: *Osnovi ekonomije*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd 2007.
- Møller, B.: „Nacionalna, socijetalna i ljudska bezbednost – Opšta razmatranja sa prikazom balkanskog slučaja,“ *Ljudska bezbednost*, br. 1, Fakultet civilne odbrane, Beograd, 2003.
- Nye J. S. Jr.: *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman, New York, 1999.
- Paoli, L.: „The Banco Ambrosiano Case: An Investigation into the Underestimation of the Relations Between Organized and Economic Crime“, *Crime, Law and Social Change*, No. 23, Netherlands, Springer, 1995.
- Shelly, L. I.: „Transnational Organized Crime: An Imminent Threat to the Nation – State“, *Columbia Journal of International Affairs*, No. 48, Columbia University, New York, 1995.
- *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, Beograd, april 2009; veb-sajt Vlade Republike Srbije: www.srbija.gov.rs.
- Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 83/2006.
- Vondra, A. – Martin, W. M.: „Introduction to Energy & Security“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005,

Rad primljen: 15. juna 2011.

Odobren za štampu: 28. avgusta 2011.

Scientific review paper

ASSOCIATE PROFESSOR, SAŠA MIJALKOVIĆ, PHD
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
ASSOCIATE PROFESSOR, GORAN MILOŠEVIĆ, PHD
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

CORRELATION BETWEEN ECONOMIC, CORPORATE AND NATIONAL SECURITY

Summary

Economic relations present in the production and distribution process are considered the most important relations in a society for they determine social and political order in a country, the quality of life, level of development of the national security system, and country's economic and political influence on international relations. This is what makes them an important factor of the national security.

National economic system is evidently dependant of all the other state resources and areas of social life. Its development and protection are vital national priorities and interests of every modern state that strives for economic stability, independence and security. Therefore, national economy protects from disfunction, stagnation and regression and all other threats aimed at disbalancing social relations in the production and distribution process. This is achieved by the means of national economic policy and penal legislation which are practiced by specialized state organs, being integral components of national security policy. At the same time, the protection of personal possession, business activities and companies' employees is in charge of the specialized state and other security subjects that comprise the so-called corporate security.

The work touches upon the development of theory and practice in economic security area, as well as the relationship between economic, corporate and national security. Special attention is paid to the risks of and threats to corporate security, as well as their effect on national security. Finally, potential measures for enhancing economic and corporate security are listed.

Key words: *national values, national interests, national security, economic security, corporate security*

JEL classification: F51, H56